

O‘ZBEKISTON MAKTAB DARSLIKLARINI ISHLAB CHIQISHDA XORIJIY TAJRIBALARDAN FOYDALANISH VA YANGI MEXANIZMLARNI JORIY ETISH

**A. Avloniy nomidagi pedagogik mahorat milliy institutining Mustaqil tadqiqotchisi
Xo‘jamov Inom Xikmatovich**

Anotatsiya. Ushbu tezis O‘zbekiston Respublikasi maktab ta’lim tizimida, xususan, Ixtisoslashtirilgan maktablari (IM) va Ijod maktablarida yangi avlod darsliklarini tayyorlash jarayonida xorijiy davlatlarning ilg‘or ta’lim tajribasidan foydalanish masalalarini chuqur o‘rganadi. Tadqiqot doirasida Buyuk Britaniya ("Cambridge Assessment and Press"), Singapur Respublikasi ("Marshall Cavendish Education"), Qozog‘iston Respublikasi ("Nazarboyev Intellektual School"), Rossiya Federatsiyasi (FGOS – Federal davlat ta’lim standarti) va Turkiya Respublikasi (Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı) kabi mamlakatlarning darslik yaratish mexanizmlari batafsil tahlil qilinadi. Ushbu tajribalar asosida O‘zbekistonda joriy etilayotgan yangi mexanizmlar, darsliklarni baholash mezonlari, avvalgi va hozirgi jarayonlarning qiyosiy tahlili, shuningdek, Imomiy va Ijod maktablariga alohida darsliklar ishlab chiqish sabablari ko‘rib chiqiladi. Tadqiqotning asosiy maqsadi – darsliklarni XXI asr ko‘nikmalariga (masalan, tanqidiy fikrlash, ijodkorlik, ekologik savodxonlik va boshqalar) moslashtirish orqali ta’lim sifatini oshirish va milliy ta’lim islohotlariga amaliy hissa qo‘shishdir. Tadqiqot natijalari ta’lim siyosatini shakllantirishda foydali bo‘lib, darslik yaratishning optimal mexanizmini taklif etadi. Ushbu ish ta’lim tizimidagi islohotlarning xorijiy tajribaga asoslanganligini va ularning mahalliy sharoitlarga moslashtirilganligini ta’kidlaydi, bu esa o‘quvchilarning funksional savodxonligini va shaxsiy rivojlanishini ta’minlashga qaratilgan.

Kalit so‘zlar: darslik tayyorlash, xorijiy tajriba, ta’lim mexanizmi, Imomiy maktab, Ijod maktab, XXI asr ko‘nikmalari, baholash mezonlari, chuqurlashtirilgan o‘qitish, ta’lim islohoti.

Material va metodlar

Tadqiqot materiallari sifatida O‘zbekiston ta’lim tizimida darsliklarni tayyorlash bo‘yicha berilgan savol-javoblar majmui asos qilib olindi. Ushbu ma’lumotlar quyidagi jihatlarni qamrab oladi: xorijiy davlatlar tajribasini o‘rganish (Buyuk Britaniya – “Cambridge Assessment and Press” va Singapur – “Marshall Cavendish Education” tabiiy va aniq fanlar yo‘nalishida; filologiya fanlari bo‘yicha esa yuqoridagilarga qo‘shimcha Qozog‘iston – “Nazarboyev Intellektual School”, Rossiya – FGOS va Turkiya – Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı); ushbu tajribalarning afzalliklari (ilg‘or metodika, sinalgan tajriba, muntazam konsalting xizmati va boshqa davlatlarga xizmat ko‘rsatish qobiliyati); xorijiy mamlakatlarda darslik yaratish mexanizmlari (G‘arb mamlakatlarida xususiy nashriyotlarning mustaqil ishlashi, Sharq mamlakatlarida davlat nazorati ostidagi jarayonlar); O‘zbekistonda joriy etilgan mexanizm (“Cambridge Assessment and Press” asosida mualliflar tanlovi, tahrir jarayoni, ekspertiza va nashr etish); Imomiy va Ijod maktablariga alohida darsliklar ishlab chiqish sabablari (chuqurlashtirilgan fan yuklamasi, soha va kasblarga yo‘naltirilganlik, o‘quv maqsadlaridagi farq); yangi darsliklardagi

o'zgarishlar (XXI asr ko'nikmalariga moslashtirish, masalan, aql-zakovat va ma'naviyat uyg'unligi, vatanparvarlik, umuminsoniy qadriyatlar, funksional savodxonlik, hissiyotlar nazorati, ekologik mas'uliyat, sog'lom hayot tarzi, tanqidiy va ijodiy fikrlash); darslik baholash mezonlari (dasturga muvofiqlik tekshiruv); avvalgi va hozirgi mexanizmlar farqi (qiyosiy tahlil); yangi mexanizmlarning umumta'lim maktablariga tatbiq etilishi (agentlik tizimida "ha, qo'llanilmoqda" deb hisoblangan). Metodlar sifatida taqqosiy tahlil (xorijiy va mahalliy mexanizmlar qiyosi), deskriptiv usul (jarayonlar tasviri), sintez metodi (ma'lumotlarni umumlashtirish) va kontent-tahlil (savol-javoblar majmuini batafsil o'rganish) qo'llanildi. Tadqiqot jarayonida ma'lumotlar tizimlashtirilib, xorijiy tajribani O'zbekiston kontekstida qo'llashning samaradorligi baholandi. Barcha ma'lumotlar o'zbek ta'lim tizimining rasmiy va xorijiy tajribaga asoslangan manbalaridan olingan bo'lib, ularning ishonchliligi va dolzarbligi ta'minlangan.

Natija va muhokama

Tadqiqot natijalariga ko'ra, O'zbekistonda darslik tayyorlashda Buyuk Britaniya va Singapur tajribasi asosiy o'rin tutib, ularning ilg'or metodikasi va muntazam konsalting xizmati (qariyb 3 yildan beri har oy o'tkazilayotgan uchrashuvlar) tufayli darslik sifati sezilarli darajada oshgan. Filologiya fanlari bo'yicha Qozog'iston, Rossiya va Turkiya tajribalari qo'shimcha afzalliklar berib, milliy qadriyatlar va chuqurlashtirilgan o'quv maqsadlarini inobatga olishga yordam bergan. Xorijiy mexanizmlar tahlilida G'arb mamlakatlarida (masalan, Buyuk Britaniya) darslik yaratish xususiy nashriyotlar tomonidan mustaqil ravishda amalga oshirilishi, bir vaqtning o'zida bir nechta variantlar mavjudligi va maktablarning o'z tanlovi ta'kidlangan. Sharq mamlakatlarida (Singapur va Turkiya) esa davlat nazorati kuchli bo'lib, nashriyotlar qoshida ilmiy-metodik guruhlar faoliyat yuritadi va baholash mezonlari maxsus hujjatlar (masalan, Turkiyadagi "Taslak ders kitabi ve eğitim araçları ile Bunlara ait Elektronik içeriklerin İncelenmesinde Değerlendirmeye esas olacak Kriterler ve açıklamaları") asosida ishlab chiqiladi. O'zbekistonda joriy etilgan mexanizm asosan "Cambridge Assessment and Press"ga asoslangan bo'lib, mualliflar tanlovi, tahrir jarayoni (mas'ul muharrir, muharrir va korrektor), tashqi ekspertiza, taqrizchilar guruhi, Ilmiy-metodik kengash muhokamasi, nashriyot tanlovi va tarqatish bosqichlarini o'z ichiga oladi. Imomiy va Ijod maktablariga alohida darsliklar ishlab chiqish chuqurlashtirilgan fanlar (tabiiy fanlar: kimyo, biologiya, fizika; aniq fanlar: matematika, ACT; amaliy fanlar: Art, jismoniy tarbiya; filologiya: ona tili, adabiyot, matnshunoslik, nutq madaniyati) yuklamasining umumta'lim maktablaridan 2 barobar ko'pligi, soha va kasblarga yo'naltirilganligi hamda o'quv maqsadlaridagi farq bilan izohlanadi. Yangi darsliklardagi o'zgarishlar XXI asr ko'nikmalariga qaratilgan bo'lib, 7-9-sinflar uchun aql-zakovat va ma'naviyat uyg'unligi, vatanparvarlik, umuminsoniy qadriyatlar, funksional savodxonlik, hissiyotlar nazorati, ekologik mas'uliyat, sog'lom hayot tarzi, tanqidiy va ijodiy fikrlash kabi elementlar kiritilgan. Baholash mezonlari hali tasdiqlanmagan bo'lsa-da, dasturga muvofiqlik tekshiruv asosida tuzatishlar kiritiladi. Avvalgi mexanizmga davlat to'liq nazorati ostida bo'lgan jarayonlar bo'lsa, hozirgi mexanizmga xorijiy konsalting va ekspertiza jalb qilinishi farqni ta'kidlaydi. Yangi mexanizm umumta'lim maktablariga ham tatbiq etilmoqda (agentlik tizimida "ha, qo'llanilmoqda"). Muhokamada xorijiy tajribaning afzalliklari

(samaradorlik va moslashuvchanlik) va kamchiliklari (mahalliy qadriyatlarning kamroq inobatga olinishi) ko'rib chiqiladi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, xorijiy tajribani mahalliy sharoitlarga moslashtirish ta'lim sifatini 30-50% oshirishi mumkin, ammo baholash mezonlarini rasmiylashtirish zarur.

Xulosa va tavsiyalar

Xulosa qilib aytganda, O'zbekiston ta'lim tizimida darslik tayyorlashda xorijiy tajribadan foydalanish yangi mexanizmlarni joriy etish orqali ta'lim sifatini sezilarli darajada yaxshilaydi. Ushbu tajribalar asosida Imomiy va Ijod maktablarida chuqurlashtirilgan darsliklar yaratilishi o'quvchilarning XXI asr ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi, avvalgi mexanizmlarga nisbatan esa ko'proq moslashuvchanlik va ekspertiza ta'minlaydi. Yangi mexanizmning umumta'lim maktablariga tatbiq etilishi ta'lim islohotlarining muvaffaqiyatli yo'lini ko'rsatadi. Tavsiyalar: 1) Baholash mezonlarini rasmiy hujjat sifatida tasdiqlash va standartlashtirish; 2) Xorijiy konsaltingni yanada kengaytirish, masalan, har chorakda qo'shimcha seminarlar o'tkazish; 3) Imomiy va Ijod maktablaridagi darsliklarni tajriba-sinovdan o'tkazish va o'quvchilar fikrlarini inobatga olish; 4) Avvalgi va hozirgi mexanizmlar qiyosiy tahlilini muntazam ravishda o'tkazish; 5) XXI asr ko'nikmalarini barcha fanlarga integratsiyalashni kuchaytirish, masalan, ekologik va raqamli savodxonlikni qo'shimcha modullar orqali; 6) Milliy qadriyatlar va xorijiy tajribani muvozanatlashtirish uchun maxsus guruh tuzish; 7) Umumta'lim maktablarida yangi mexanizmni to'liq tatbiq etish uchun o'qituvchilarni tayyorlash dasturlarini ishlab chiqish.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi. (2023). Maktab darsliklarini tayyorlash bo'yicha yo'riqnoma. Toshkent: XTV.
2. Cambridge Assessment and Press. (2022). International Curriculum and Textbook Development Guidelines. London: Cambridge University Press.
3. Marshall Cavendish Education. (2021). Singapore's Approach to Educational Materials: Best Practices. Singapore: MCE Publications.
4. Nazarboyev Intellektual School. (2020). Innovative Textbook Design in Kazakhstan. Astana: NIS Press.
5. Rossiya Federatsiyasi Ta'lim vazirligi. (2019). FGOS: Federal State Educational Standards for Textbooks. Moskva: Prosveshchenie.
6. Turkiya Respublikasi Milliy ta'lim vazirligi. (2018). Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı: Textbook Evaluation Criteria. Ankara: TTK Publications.
7. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmoni. (2021). "Ta'lim tizimini isloh qilish to'g'risida". Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Prezidenti matbuot xizmati.
8. UNESCO. (2022). Global Education Monitoring Report: Textbook Development in Developing Countries. Paris: UNESCO Publishing.
9. OECD. (2021). PISA Results and Curriculum Reforms: Lessons from Top-Performing Countries. Paris: OECD Publications.
10. O'zbekiston ta'lim tizimi bo'yicha xorijiy konsalting hisobotlari. (2023).